



УДК 343.851

DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-80-3-64-68>**Чекан Наталія Володимирівна,**

аспірант

(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5694-3786>

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ МАРГІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИ

У статті зазначено, що прискорення процесу європейської інтеграції України потребує впровадження у правоохоронну практику визнаних світовим співтовариством стандартів захисту прав і свобод людини. Водночас за роки економічної кризи та військових дій процес маргіналізації набув масового, широкомасштабного характеру. Констатовано, що маргіналізація суспільства є небезпечним процесом, який спричиняє появу широкого спектру глобальних загроз. До того ж маргінальна поведінка значно впливає на криміногенну ситуацію у країні та може розглядатися як стан кризи, яку переживає індивід під впливом середовища, що його оточує, і яка виражається в такій зміні стилю життя особи, яка може призвести до її десоціалізації та скоєння правопорушення. Модель складу маргінальної поведінки є інформаційно-пізнавальною категорією, що є перехідною (граничною) між правомірною та протиправною поведінкою, інструментарієм, продуктом мислення, за допомогою якого здійснюється кримінологічна оцінка поведінки людини. Доведено, що маргінальна поведінка особи має чотирихелементну структуру, до якої входять такі компоненти: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Ключові слова: маргінал, поведінка, кримінологічний аналіз, запобігання.

Постановка проблеми. Процес поширення маргіналізації суспільства в Україні спричинений деформацією основ життя та, як наслідок, утратою ціннісних орієнтацій, невпевненістю людей у власному майбутньому та можливістю дати дітям повноцінну освіту, стрімким зниженням рівня життя населення країни тощо. Усі ці зміни в суспільстві супроводжуються такими негативними явищами, як алкоголізація населення, проституція, зростання кількості безпритульних, безробітних, психічно хворих осіб [1, с. 18; 20].

Маргінальна поведінка особи розглядається нами як така, що характеризується ставленням до норм права як інструментарію державного примусу за умов цілковитого чи часткового ігнорування інших важливих соціальних властивостей. Вона близька до протиправної поведінки. Цей тип відображає стан особи, коли її поведінка перебуває на межі антисоціальної, однак не стає протиправною у зв'язку з виникненням у механізмі її поведінки певних стримувальних факторів: загрози можливого покарання, власної вигоди від правомірності поведінки, осуду колективу, групи чи найближчого оточення тощо. Маргіналізація перестала мати особливий характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі проблеми маргіналізації розглядали А. Атоян, О. Богатирьова, О. Бродецька, І. Дегтярьова, С. Денисов, Г. Зубко, Д. Назаренко, Л. Кемалова, С. Константинов, А. Мозоль, В. Пшеничний, В. Писарев, О. Пустовий, А. Свящук, Р. Степаненко, Ю. Стрелковська, В. Тимошенко, Л. Ткаченко, Н. Юзікова та інші вчені. Однак, незважаючи на вагомий доробок, поза увагою науковців залишився кримінологічний аналіз складу маргінальної поведінки особи, що дає змогу розробити та запропонувати напрями запобігання злочинності у країні.

Метою статі є кримінологічний аналіз складу маргінальної поведінки особи та формування на цій підставі науково обґрунтованих рекомендацій з удосконалення практики запобігання їй в умовах чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Поведінка людини є її важливою соціальною характеристикою, фактором, що визначає місце особи в суспільстві, її ставленням до соціально-правової дійсності. Характер діяльності людини у сфері правового регулювання можна визначати з огляду на оцінки, зафіксовані у правових нормах. Такими правовими діяннями особи є вчинки (правомірні чи протиправні), які в сукупності становлять категорію «правова поведінка особи». Незважаючи на те, що правова поведінка містить у собі два протилежні й рівнозначні аспекти, тривалий час учені проводили аналіз лише поведінки протиправної (злочинної) [2].

У кримінології висловлюють різні судження щодо причин злочинності, зокрема: зниження ролі правових приписів, заснованих на зміні ціннісної орієнтації особи, суспільні протиріччя. Водночас умови правової маргінальності формують причину, впливаючи на неї більшою або меншою мірою. До таких умов належать негативні обставини суспільного життя, як-от: недоліки законодавства, порушення прав, свобод і законних інтересів громадян, розшарування суспільства, безробіття, криза моралі тощо. Ці негативні соціальні обставини, по-перше, впливають на свідомість громадян, приводячи до зміни ієрархії пріоритетів особи, а по-друге, сприяють формуванню інших, ніж правові, правил поведінки, що призводить до виникнення й розвитку правової маргінальної поведінки особи [2, с. 80; 3, с. 275]. У зв'язку із цим зазначені суспільні протиріччя не можуть бути причиною тільки злочинності, вони продукують як протиправну, так і правомірну поведінку [3, с. 276].

Тому розвиток держави демократичного зразка неможливий без ефективної системи протидії кримінальним правопорушенням, де пріоритетом є запобігання кримінальним протиправним діянням [4, с. 156]. На підтвердження цього М. Шепітько зазначив: «Кримінальна політика дає можливість розглянути більш детально стратегічну протидію кримінальним правопорушенням засобами громадського й державного впливу на системне реформування кримінальної юстиції та її органів на віддалену перспективу» [5, с. 282].

Зазначимо, що характерною особливістю маргінальної поведінки особи є її взаємозв'язок з іншими соціально корисними фрагментами поведінки людини, які не мають юридичної значущості та не тягнуть за собою юридичних наслідків. Тому з метою подальшої кваліфікації та розмежування проявів маргінальної поведінки особи проаналізуємо її склад. Так, С. Капітанська, досліджуючи склад одного з видів правомірної поведінки, а саме правомірної бездіяльності, виділяє такі елементи, як суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна та об'єктивна сторони [6, с. 80]. Традиційну думку щодо складу правомірної поведінки висловлює О. Скакун, яка відносить до її складу також чотири елементи: суб'єкта, об'єкт, суб'єктивну та об'єктивну сторони [7, с. 25]. Оскільки маргінальна поведінка особи є видом правомірної поведінки, саме цю структуру варто використовувати у процесі кримінологічного дослідження складу маргінальної поведінки. Своєю чергою кримінологічний склад маргінальної поведінки можна охарактеризувати як певну сукупність кримінологічно значущих ознак поведінки особи, що має свідомо-вольовий характер та характеризується внутрішнім ставленням до свого діяння і наслідків, спрямовану на порушення охоронюваних суспільних відносин, матеріальних та нематеріальних благ і явищ навколишньої дійсності; така кримінально-протиправна діяльність вважається маргінальною [20].

Як зазначає Г. Зубко, у галузі правознавства доцільним є виділення таких елементів правомірної поведінки особи: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони [2, с. 76]. Тому, оскільки маргінальна поведінка особи є видом правомірної поведінки, саме цю структуру ми будемо використовувати під час дослідження складу маргінальної поведінки.

Варто зауважити, що відсутність необхідних даних, які характеризують хоча би один з елементів складу, або його звужена чи обмежена характеристика свідчатиме про неповноту визначення змісту й сутності маргінальної поведінки особи та впливатиме на правильність її юридичної кваліфікації. Якщо в окресленій нами моделі не вистачатиме хоча би одного з елементів, це буде означати, що загалом відсутній склад, а тому така поведінка особи не може кваліфікуватися як маргінальна [2, с. 87–89].

З філософської позиції поняття «об'єкт» варто визначити як частину об'єктивної дійсності, з якою взаємодіє суб'єкт [8]. Будь-яка поведінка, яка не має у своєму складі об'єкта, була би безглуздою, безпредметною, оскільки будь-який вчинок людини зумовлюється її бажаннями, невдоволеністю дійсним чи майбутнім становищем та оточенням. Якщо розглядати об'єкт у контексті зазначеного підходу, можна говорити про об'єкт маргінальної поведінки особи як явище навколишньої дійсності, на яке спрямовується діяння суб'єкта. Однак необхідно зазначити таку особливість об'єкта маргінальної поведінки особи, як його визначеність правовими нормами, тобто ми маємо пам'ятати, що він перебуває в межах сфери правового регулювання.

Об'єктом права як сукупності норм є суспільні відносини та, відповідно, діяння (вольова поведінка) людей, які формують ці відносини. Здійснюючи регулятивний вплив на суспільні відносини, об'єктивне право надає особам певні суб'єктивні права, які характеризуються тими чи іншими предметами (благами), які як предмети суспільних відносин є об'єктами права в суб'єктивному розумінні (об'єктом правовідносин).

Якщо розглядати об'єкт у контексті кримінологічного підходу, то він пов'язаний із навколишньою дійсністю, що впливає на суб'єкта вчинення кримінального правопорушення, а його вчинки з позиції кримінального права включають загальний, родовий і безпосередній об'єкти [9]. Така кримінально-правова класифікація може бути використана й у процесі нашого дослідження. Безпосереднім об'єктом маргінальних вчинків є такі соціальні явища та блага: 1) предмети матеріального світу (речі, цінності, предмети, майно тощо); 2) продукти духовної творчості (наукові, літературні, мистецькі надбання тощо); 3) особисті немайнові блага (свобода, безпека); 4) діяння уповноважених суб'єктів (наприклад, відповідно до ст. 193 Кодексу України про адміністративні правопорушення органи поліції мають право встановлювати адміністративний нагляд за особами, які звільнилися з місць позбавлення волі, – об'єктом у цьому випадку буде поведінка піднаглядного); 5) результати дій (наприклад, виготовлення індивідуальної речі (костюма, сукні тощо) за договором підяду: оцінюється не те, як виконувалася робота, а її результат) [8, с. 1140; 10, с. 164; 11, с. 722].

Розглянемо наступний елемент складу маргінальної поведінки особи – об'єктивну сторону, адже дослідження цього елемента дає можливість стверджувати відмінність маргінальної поведінки від правопорушень. Головна відмінність полягає в тому, що після неї відсутні негативні наслідки, за які настає юридична відповідальність. Зауважимо, що об'єктивна сторона складається з діяння, його наслідків та причинного зв'язку між діянням і наслідками. Перелічені складники за змістом досить різноманітні: дія – це активна поведінка особи, бездіяльність – пасивна. Це й не дивно, якщо врахувати величезну кількість норм права, різнобічний характер діянь учасників суспільних відносин, які використовують свої суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки [2; 20]. Своєю чергою норми права регламентують саме діяння з різним ступенем деталізації. Маргінальна ситуація завжди напружена та може мати вкрай непередбачувані наслідки. У багатьох випадках маргінали можуть бути руйнівниками, бунтівниками, які прагнуть вести боротьбу з навколишньою дійсністю. Боротьба ця зазвичай набуває крайніх форм, аж до злочинних (наприклад, тероризм, різні форми екстремізму тощо). Самі маргінали, які у своїй країні є вихідцями з нижчих прошарків населення, нерідко асоціюються з тими, кого називають соціальними аутсайдерами [12, с. 182].

Наслідки маргінальної поведінки особи являють собою як корисні, так і шкідливі зміни, а також визначаються в нормі права. Однак ті чи інші наслідки як результат, досягнення якого прагне суб'єкт маргінальної поведінки, можуть визначатися й у договірному порядку, якщо законом передбачена така можливість. Взаємодія «причина – наслідок» залежить від умов, тобто сукупності обставин, що утворюють його осередок, супроводжують і забезпечують його розвиток. Це реалізується за достатньої сукупності необхідних умов. Причина породжує наслідок, умова цьому сприяє,

проте завжди йдеться про їх спільні дії [13]. Водночас причинний зв'язок відображає внутрішній генетичний зв'язок між юридично значущою поведінкою людини та певним станом дійсності, викликаним (породженим) цією поведінкою [14, с. 104]. Тому причинами злочинності в широкому сенсі цього слова можна вважати всі ті обставини, без яких вона не могла би виникнути та існувати. Однак не всі ці обставини відіграють однакову роль. Одні з них створюють лише реальну можливість злочинних мотивів, а інші перетворюють цю можливість на дійсність [11, с. 164].

Також можна назвати факультативні елементи. Зокрема, В. Баранов виокремлює способи («технологію» реалізації поведінки: державі важливо визначити способи маргінальної поведінки особи щодо різних наслідків такої діяльності), засоби (знаряддя, механізми, інструменти, організаційні форми, за допомогою яких така поведінка знаходить свій зовнішній прояв) [15, с. 70; 16, с. 117].

Кожен вчинок перед його здійсненням спочатку не лише оцінюється з боку можливого задоволення потреби, необхідності та бажаності, а й співвідноситься з внутрішніми цінностями особи. Тут може мати місце дилема, за якої індивід повинен вибрати один із можливих варіантів поведінки. Якщо у спрямованості особи переважають принципи законності, правопорядку, дотримання прав і свобод людини, враховується цінність справедливості, то правопорушення буде оцінене як неможливий вчинок, навіть якщо правомірних шляхів для досягнення поставлених цілей немає та є можливість уникнути юридичної відповідальності. Для громадян із високою правосвідомістю, правовою культурою оптимальним варіантом поведінки є дотримання приписів, установлених правовими нормами. Правомірна поведінка, базуючись на певних цінностях, є для них належною та чинить свій вплив на наступні вчинки людини. Проте «цінність» є поняттям відносним, тому що різні верстви, класи та громадяни в певний відрізок часу мають власні цінності, що здійснюють свій вплив на соціальну спрямованість особи, її ціннісно-орієнтаційну систему, ієрархію її базових потреб, цінностей і стійких мотивів поведінки, основну системоутворюючу якість особи. Цінність – це значимість для людини певних явищ, ідей і спонукань, що постають як норма, мета чи ідеал. Цінності необхідні суспільству та особі як засоби задоволення їхніх потреб та інтересів. З боку системи цінностей, прийнятої в суспільстві, оцінюється також поведінка людей: чи є вона прийнятною та правильною або ж, навпаки, асоціальною, аморальною. Наприклад, для стійкої правомірної поведінки необхідно, щоб основними цінностями громадянина були принцип неухильного дотримання законів, визнання права як вищої цінності. І навпаки, відсутність таких цінностей або применшення їх значення здатне спричинити вчинення правопорушень.

Цінності впливають на правову поведінку людини в такий спосіб: по-перше, вони стимулюють складний мотив правопорушення та зміцнюють антигромадські наміри суб'єкта; по-друге, ціннісні орієнтації гальмують антигромадські прояви і блокують формування мотиву злочину; по-третє, ціннісні орієнтації можуть стати самостійним джерелом мотиву злочину [2; 15; 20].

Наступним елементом юридичного складу маргінальної поведінки є суб'єкт (у теорії кримінального права суб'єктом визнається фізична чи юридична особа, яка є носієм юридичних прав та обов'язків [7, с. 76]) як одноосібний носій цієї поведінки або група осіб, до

яких віднесено фізичних осіб, які в межах норм права здатні вчиняти певні діяння, що характеризуються настанням наслідків [17, с. 67]. До суб'єктів маргінальної поведінки варто віднести жебраків, безхатченків, засуджених, які звільнилися з установ виконання покарань, безпритульних дітей, осіб, які займаються бродяжництвом, проституцією, а також зловживають алкоголем, наркотичними засобами, тощо [2; 6; 15–17]. На думку А. Шульги, групова поведінка реалізується через вчинки членів такої групи [12, с. 139].

Суб'єктивна сторона маргінальної поведінки характеризується діяннями. Діяльність – це специфічна форма активного ставлення до навколишньої дійсності, її зміст становить доцільну зміну та перетворення цієї дійсності. Діяльність людини припускає певне протиставлення суб'єкта та об'єкта діяльності: людина протиставляє собі об'єкт діяльності як матеріал, що повинен одержати нову форму і властивості, перетворитися з матеріалу на продукт діяльності. Остання містить у собі мотиви, інтереси, потреби, цілі, які існують між суб'єктом та об'єктом. Тільки їх взаємозалежна єдність перетворює ці компоненти на діяльність. Вона, на відміну від поведінки, завжди має чітко визначену мету, і ця мета має бути відома оточуючим, інакше буде йтися про поведінку людини. Оскільки кожна людина суцільно індивідуальна, точно встановити її мету неможливо.

А. Йосипів у процесі характеризування маргінальної поведінки звернула увагу на мету та психічну установку [20]. Мета є ідеальним уявленням про наслідки можливих і бажаних дій, умови, способи та результати задоволення потреб. Поведінка людини включає психічне спрямування особи, ставлення до дій і наслідків [18, с. 82]. Суб'єкт маргінальної поведінки зазвичай переслідує певну мету особистісного характеру, яка потім реалізується через настання фізичних, соціальних і правових результатів [20].

У цьому контексті варто зупинити увагу на дослідженні Д. Узнадзе, який зазначив: «У момент прийняття рішення стосовно майбутньої поведінки в особі формується психічний стан готовності діяти, тобто формується установка на цю маргінальну поведінку. Психічна установка як елемент суб'єктивної сторони маргінальної поведінки є готовністю діяти певним чином у конкретній ситуації на основі певної потреби» [19, с. 60].

Висновки. Отже, варто констатувати, що маргіналізація суспільства є небезпечним процесом, який спричиняє появу широкого спектру глобальних загроз, впливає на криміногенну ситуацію у країні та проявляється в маргінальній поведінці. Остання може розглядатися як стан кризи, яку переживає індивід під впливом середовища, виражається у зміні стилю його життя та призводить до десоціалізації і вчинення правопорушення.

Маргінальна поведінка особи є складною за своєю структурою та характеризується як перехідна (гранична) між правомірною і протиправною. Для того щоб характеризувати поведінку як маргінальну та здійснювати щодо неї заходи запобігання (з метою вчинення протиправних дій), необхідно дотримуватися вимог процесу юридичної кваліфікації маргінальної поведінки особи, а саме з'ясувати наявність її складових елементів: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Модель такого складу являє собою інформаційно-пізнавальну категорію, що є перехідною (граничною) між правомірною та протиправною поведінкою, інструментарієм, продуктом мислення, за допомогою якого здійснюється кримінологічна оцінка поведінки

людини. Така конструкція дає змогу в повному обсязі та комплексно з'ясувати і проаналізувати структуру маргінальної поведінки особи, яка живе одночасно ніби у двох світах, не адаптувавшись до жодного з них, і характеризується низьким рівнем правової культури та відсутністю необхідної поваги до права зі своєю правовою і психологічною установками. В індивіда виникає внутрішньоособистісний конфлікт, який полягає в тому, що наявні цінності, знання та почуття до право-

вої дійсності не збігаються із суспільними або державними, тобто наявне небажання пізнати не тільки правову дійсність навколо себе, а й те, що гарантовано їй державою для задоволення особистих потреб. Тому суспільні цінності ігноруються через власні амбіції та інтереси, а дотримання правових заборон здійснюється лише через страх перед покаранням. У суб'єкта наявна потенційна готовність стати на шлях антисоціальної поведінки, підвищена агресія, соціальна апатія тощо.

Список використаних джерел

1. Бабенко А. Сучасний стан і тенденції наркозлочинності, вбивств та самогубств у містах і сільських районах України: кримінологічний вимір та запобігання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1(91). С. 18–39.
2. Зубко Г. Маргінальна поведінка як різновид правомірної поведінки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2010. 133 с.
3. Головкін Б. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 274–280.
4. Вознюк А. Концептуальні засади запобігання суспільно небезпечним діянням. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2(99). С. 156–165.
5. Шепітько М. До проблеми формування структури та класифікацій кримінальної політики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. Т. 27. № 4. С. 282–293.
6. Капітанська С. Правомірна бездіяльність як форма правової поведінки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 ; Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2005. 183 с.
7. Скакун О. Теорія права і держави : підручник. Київ : Алерта, 2017. 528 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
9. Кримінальне право : навчальний посібник / О. Дудоров, М. Хавронюк ; за ред. М. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
10. Орловський Р. Об'єктивні зв'язки при співучасті. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2015. Вип. 20. С. 164–169.
11. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2012. 1020 с.
12. Шульга А. Загальнотеоретичні аспекти правомірної поведінки особи : монографія. Харків : Майдан, 2013. 412 с.
13. Чернова А. Маргинальность, маргинал, маргинальная культура: общее и особенное. *Философия и культура*. 2017. № 8. С. 1–8. DOI: 10.7256/2454-0757.2017.8.23570.
14. Кочетков А. Маргинальность как социальное явление: трактовка Роберта Парка. *Горизонты гуманитарного знания*. 2019. Вып. 4. С. 96–103. DOI: 10.17805/ggz.2019.4.7.
15. Каштанова О. Маргинальность и конфликт в работах зарубежных и отечественных исследователей. *Вестник Томского государственного университета*. 2015. № 400. С. 67–71. DOI: 10.17223/15617793/400/10.
16. Сайнаков Н. Изгойство и маргинальность в социальном пространстве Древней Руси. *Вестник Томского государственного университета*. 2017. № 414. С. 114–120. DOI: 10.17223/15617793/414/18.
17. Напсо М. Маргинальность как характеристика современного мира. *Социодинамика*. 2019. Вып. 6. С. 63–69. DOI: 10.25136/2409-7144.2019.6.29957.
18. Зелинский А. Криминальная психология : научно-практическое издание. Киев : Юринком Интер, 1999. 240 с.
19. Узнадзе Д. Экспериментальные основы психологии установки. Тбилиси : АН Грузинской ССР, 1961. 211 с.
20. Йосипів А. Маргінальні групи як об'єкт кримінологічного дослідження : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 440 с.

References

1. Babenko, A. (2018). Suchasnyi stan i tendentsii narkozlochynnosti, vbyvstv ta samohubstv u mistakh i silskykh raionakh Ukrainy: kryminolohichni vymir ta zapobihannia [The current state and trends of drug crime, murders and suicides in cities and rural areas of Ukraine: criminological dimension and prevention]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, no. 1(91), pp. 18–39 [in Ukrainian].
2. Zubko, H. (2010). Marhinalna povedinka yak riznovyd pravomirnoi povedinky [Marginal behavior as a type of legitimate behavior]. *Candidate's thesis*. Lviv: Lviv Polytechnic National University, 133 p. [in Ukrainian].
3. Holovkin, B. (2020). Pro determinatsiu zlochynnosti [On the determination of crime]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law*, no. 1, pp. 274–280 [in Ukrainian].
4. Vozniuk, A. (2016). Kontseptualni zasady zapobihannia suspilno nebezpechnym diianiam [Conceptual principles of prevention of socially dangerous acts]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, no. 2(99), pp. 156–165 [in Ukrainian].
5. Shepitko, M. (2020). Do problemy formuvannia struktury ta klasyfikatsii kryminalnoi polityky [To the problem of forming the structure and classifications of criminal policy]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, vol. 27, no. 4, pp. 282–293 [in Ukrainian].
6. Kapitanska, S. (2005). Pravomirna bezdiialnist yak forma pravovoi povedinky [Legitimate inactivity as a form of legal behavior]. *Candidate's thesis*. Kyiv: National Academy of Internal Affairs, 183 p. [in Ukrainian].

7. Skakun, O. (2017). *Teoriia prava i derzhavy: pidruchnyk [Theory of law and the state: textbook]*. Kyiv: Alerta, 528 p. [in Ukrainian].
8. Busel, V. (ed.) (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: VTF "Perun", 1728 p. [in Ukrainian].
9. Dudorov, O., Khavroniuk, M. (2014). *Kryminalne pravo: navchalnyi posibnyk [Criminal law: study guide]* / ed. by M. Khavroniuk. Kyiv: Vaite, 944 p. [in Ukrainian].
10. Orlovskiy, R. (2015). Obiektivni zviazky pry spivuchasti [Objective connections with complicity]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina – Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University*, iss. 20, pp. 164–169 [in Ukrainian].
11. Shemshuchenko, Yu. (ed.) (2012). *Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk [A large encyclopedic legal dictionary]*. Kyiv: Yurydychna dumka, 1020 p. [in Ukrainian].
12. Shulha, A. (2013). *Zahalnoteoretychni aspekty pravomirnoi povedinky osoby: monohrafiia [General theoretical aspects of lawful behavior of a person: monograph]*. Kharkiv: Maidan, 412 p. [in Ukrainian].
13. Chernova, A. (2017). Marginal'nost', marginal, marginal'naya kul'tura: obshchee i osobennoe [Marginality, marginal, marginal culture: general and special]. *Filosofiya i kul'tura – Philosophy and culture*, no. 8, pp. 1–8. DOI: 10.7256/2454-0757.2017.8.23570 [in Russian].
14. Kochetkov, A. (2019). Marginal'nost' kak sotsial'noe yavlenie: traktovka Roberta Parka [Marginality as a social phenomenon: an interpretation by Robert Park]. *Gorizonty gumanitarnogo znaniya – Horizons of humanitarian knowledge*, iss. 4, pp. 96–103. DOI: 10.17805/ggz.2019.4.7 [in Russian].
15. Kashtanova, O. (2015). Marginal'nost' i konflikt v rabotakh zarubezhnykh i otechestvennykh issledovatelye [Marginality and conflict in the works of foreign and domestic researchers]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Tomsk State University*, no. 400, pp. 67–71. DOI: 10.17223/15617793/400/10 [in Russian].
16. Saynakov, N. (2017). Izgoystvo i marginal'nost' v sotsial'nom prostranstve Drevney Rusi [Outcast and marginality in the social space of Ancient Russia]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Tomsk State University*, no. 414, pp. 114–120. DOI: 10.17223/15617793/414/18 [in Russian].
17. Napso, M. (2019). Marginal'nost' kak kharakteristika sovremennogo mira [Marginality as a characteristic of the modern world]. *Sotsiodinamika – Sociodynamics*, iss. 6, pp. 63–69. DOI: 10.25136/2409-7144.2019.6.29957 [in Russian].
18. Zelinskiy, A. (1999). *Kriminal'naya psikhologiya: nauchno-prakticheskoe izdanie [Criminal psychology: scientific and practical publication]*. Kyiv: Yurinkom Inter, 240 p. [in Russian].
19. Uznadze, D. (1961). *Eksperimental'nye osnovy psikhologii ustanovki [Experimental foundations of attitude psychology]*. Tbilisi: AN Gruzinskoy SSR, 211 p. [in Russian].
20. Yosypiv, A. (2021). *Marhinalni hrupy yak ob'iekt kryminolohichnoho doslidzhennia: monohrafiia [Marginal groups as an object of criminological research: monograph]*. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 440 p. [in Ukrainian].

Chekan Natalia,

Postgraduate Student

(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5694-3786>

CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF THE COMPOSITION OF MARGINAL BEHAVIOR OF A PERSON

The article states that the acceleration of the process of European integration of Ukraine requires the introduction into law enforcement practice of the standards of protection of human rights and freedoms recognized by the world community. At the same time, during the years of economic crisis and hostilities, the process of marginalization has become widespread, widespread. It is stated that the marginalization of society is a dangerous process that causes a wide range of global threats. In addition, marginal behavior significantly affects the criminogenic situation in the country and can be seen as a state of crisis experienced by an individual under the influence of the environment that surrounds him and is expressed in such a change in lifestyle that can lead to desocialization and delinquency. The composition of marginal behavior is defined as a set of legal norms of behavior of the subject of law (individual, group, state bodies), which has a conscious-volitional nature and is characterized by internal attitude to their actions and consequences aimed at violating social relations, material and intangible benefits and environmental phenomena, which are a necessary and sufficient basis for the legal qualification of this behavior as marginal. It is proved that the marginal behavior of a person has a four-element structure: the object, the objective side, the subject and the subjective side. The model of this composition is a cognitive-informational category, is a tool, a product of thinking, through which the criminological assessment of human behavior; because the uncertainty of the clear position of the marginalized, leads to the accumulation of negative social energy and destructive trends in society.

Key words: marginal, behavior, criminological analysis, prevention.

Надійшла до редколегії 03.09.2022